

נה:

ברעה ומרה תהיה באחרונה, והם ז"ל לא הביאו זה אלא לדוגמא, להתודע ולהגלות כי כל העושה כן יבא עליו כמו כן ותהי אחריתו כמוהו. (ספר הברית, חלק ב מאמר יב דרך הקודש פרק ח)

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו'

שמעתי מפי הרב הגדול מו"ה יעקב ווירמזו זצ"ל שהי' אב"ד ורב בביהמ"ד הגדול שבק"ק פפד"מ, אהא דאמר ר' יוחנן בשבת לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה, ובפ"ק דיומא אמר ר' יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שנאת חנם, אע"ג די"ל הא בבית ראשון והא בבית שני, מ"מ נ"ל עפ"י דברי ר' יוחנן דהכא דהכל אמת, דהא באמת צריך להבין מ"ט שתקו חכמי ישראל ולא מיחו שלא לבייש את בר קמצא. וי"ל בפסחים (ק"ג): אמר"י הרוואה דבר ערוה בחברו אסור להעיד עליו יחידי, אבל מצוה לשנאתו. והעלו שם תוס' מכל מקום לא יראה לפניו שנאה בפרהסיא משום כמים הפנים אל פנים ע"ש. ונראה להרב הנ"ל דזהו בכלל לפנים משורת הדין, והנה בשעת כשלונם של ישראל נכשלו ההידיוטים בשנאת חנם, וחכמי ישראל נכשלו בהעמדת דיניהם על דין תורה, וע"כ זה הי' לו שנאת חנם על בר קמצא, אך חכמי ישראל דנו לזכות, מסתמא ראה בו דבר ערוה שמצוה לשנאתו, ואסור לו לגלות לנו ע"כ שתקו ולא מיחו, אמנם אי לאו דהעמידו דיניהם על דין תורה היו מוחין מטעם לפנים משורת הדין, שלא להראות שנאה בפרהסיא, אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה ואתי שפיר, ושפתים יושק.

(חתם סופר, משפטים)

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים

הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, קמצא לא עביד מידי, והוה ליה למימר אבר קמצא חרוב ירושלים, ע"ש. ונ"ל דכל מי שיש בידו למחות ולא מיחה נקרא הדבר על שמו, והכא קים ליה לתלמודא, בעת שבא בר קמצא היה קמצא אהובו של בעל הבית יושב, והיה בידו למנעו מן הדבר הזה שלא יוציאנו לבר קמצא מביתו, וכיון דלא מנעו, גם הוא נעשה שותף בנוק אשר נסתבב מחמת דבר זה. ולפי דעת מהרש"א ז"ל שהיו אב ובנו, א"כ קמצא ודאי היה יודע שיש שנאה ומריבה בין בעל הבית ובין בנו בר קמצא, והיה חייב לעשות שלום ביניהם מעיקרא וכיון דלא עשה שלום ביניהם נסתבב דבר זה, ולכן נקרא על שמו גם כן. והנה בודאי הא דלא פירש רש"י ז"ל כפירוש מהרש"א, שהיו אב ובנו, היינו משום דאי הוה הכי הוה ליה למימר אקמצא ובריה חרוב ירושלים. ועוד נ"ל בס"ד כונת הש"ס במה שאמר אקמצא ובר קמצא, היינו רצונו לומר בשביל שלא דקדק השומע להבין ולשים לבו, בשינוי שיש בין תיבת קמצא ובין תיבת בר קמצא, נסתבב חרבן ירושלים, וכונת בעל המאמר בזה ללמדינו, שצריך האדם לדקדק בלשונו היטב, כמו שאמרו חכמים הזהירו בדבריכם, וכן השומע גם כן צריך לתת לב על הדברים שישמע, כי לפעמים בשביל תיבה קטנה שלא שם לבו עליה יצא מזה חרבן, דתא חזי בשביל הפרש קטן שיש בין מאמר קמצא לבין מאמר בר קמצא, שלא דקדק השומע היטב, חרבה ירושלים

(בן היודע לרבי יוסף חיים מבגדאד זצ"ל)

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו'

אוהב אמתי כאשר יודע שלחברו יש שמחה בא ומשתתף עמו בשמחתו, ואינו מחכה עד שיבא ויזמינו. וראיה לדבר אנו מוצאים בגמרא אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים וכו', ואמר הרבי מוורקי למה מזכרת הגמרא את קמצא על גנות זו, הרי רק בגלל בר קמצא לבדו חרבה העיר, אלא מכאן ראייה שאוהב נאמן צריך בעצמו לבא על שמחת חברו, וקמצא לא עשה כן וחכה להזמנה, ולכן מזכירים גם אותו לגנאי שגם הוא גרם לחורבנה של ירושלים.

(מגדולי התורה החסידות)

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו'

פעם אחת נסע הרב הר' נחום לקבץ נדבה על פדיון שבויים, ובא לכפר אחד למוכסן שהי' דר שם, וביקש ממנו ג"כ ליתן לו נדבה על פדיון, ושאל לו אותו המוכסן אמרו נא לי מי הוא זה האיש שאתם רוצים לפדותה, ואמר לו, וכאשר שמע המוכסן שם האיש הזה התחיל לצעוק בקול גדול, היתכן שכבוד הרב יטרח לנטוע לקבץ נדבה עבור רע כזה, שהוא מלא

לקח מהאיש וחזר ולקח מהאשה מקחו במל'

ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני' (בראשית לג ז'), לפירש"י שרמז לו שראה מלאך שלו, י"ל מ"ט לא הזכיר לו כן מיד בתחילה שירא ממנו. וי"ל שעשו הודה לו על הברכות באומרו יהי לך אשר לך כפי' רש"י, ולכן יעקב לא הזכיר לו המלאך בתחילה שלא יערער אח"כ לאמור מה שהודיתי לך על הברכות הוא מפני שהמלאך כבר הודה לך ונחת רוח עשיתי למלאך, כמו לקח מהאיש וחזר ולקח מהאשה. וע"כ לא הזכיר לו המלאך עד אחר ששמע יהי לך אשר לך.

(חתם סופר, וישלח)

לקח מהאיש וחזר ולקח מהאשה מקחו במל'

עוד אפשר לפרש, 'ויבואו האנשים על הנשים' (שמות לה כב), כי הנשים היו בתחילה בנידבת תכשיטן שאין לבעליהן רשות בהם לנדבם בלבד, וגם הנשים אין להם רשות לנדבם בלא בעליהן, לכן אמר איך שהסכימו הנשים תחילה, וכעין שאמרו חז"ל בלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה, שיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי. לכן סיפר הכתוב שהנשים החלו בנדבה ובעליהן הסכימו, כי לא היה לנשים רשות גם בתכשיטן זולת בעליהן, ואולם וכל איש אשר הניף תנופת זהב לה', כי במה שלא תכשיט היה יכול האיש להתנדב מבלעדי רצון האשה.

(מלא העומר, ויקהל)

לקח מהאיש וחזר ולקח מהאשה מקחו במל'

כ"ה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל' (שמות ט ז) אי' במדרש (שמו"ד כח ב) בית יעקב אלו הנשים, ותגיד לבני ישראל אלו הנשים וכו'. כ"ק אא"ז מן אדמו"ר זצ"ל אמר בשם השל"ה הקדוש לתרץ למה אמר לנשים תחלה קודם להאנשים. עפ"מ"ש במשנה לקח מן האיש ואח"כ לקח מן האשה מקחו בטל, שיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי. אבל אם לקח מן האשה ואח"כ לקח מן האיש מקחו קיים. ולפי"ז אתי שפיר דלכך אמר תחלה לנשים, כדי שלא יהיה להן פתחון פה לומר אנחנו לא קבלנו את התורה, אלא בשביל לעשות נחת רוח לבעלינו. והוסיף כ"ק אא"ז זצ"ל מגור, וביאר הכוונה, דבקבלת התורה היה צריך להיות איתערותא דלתתא מקודם, התעוררות מהמקבלים, לא שיאמרו נחת רוח עשינו לבעלינו.

(ליקוטי יהודה, יתרו)

לקח מן האשה וחזר ולקח מן האיש מקחו קיים

ויברך אותו שם' (בראשית לב ז) ופירש"י (שם פסוק ט) אמרו שהמלאך רצה שימתין עד בית אל שיברכו ה', ויעקב לא רצה ויברך המלאך אותו שם. והטעם נ"ל, שרצה שהמלאך יודה לו על הברכות, ואם יברכו הקב"ה תחילה, יאמר המלאך אח"כ נחת רוח עשיתי להקב"ה, ומפני כבודו הודיתי ע"כ ושלא ברצוני, ע"כ קבל ההודאה מהמלאך תחלה, ע"ד הגמ' בגיטין (נה:): אשה והדר בעלה, וק"ל.

(חתם סופר, וישלח)

מאי דכתיב אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה אקמצא ובר קמצא וכו'

ויש אמרת חז"ל צרופה אשר הם בדרך דוגמא כדי לצרף בו ולברר הדבר לעיני כל, והוא בכל מקום אשר אמרו מאי דכתיב והביאו עליו מעשה אשר קרה באחרית הימים בדורות האחרונים, כמו מה שאמרו (פרק הניזקין) מאי דכתיב 'ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו' (מיכה ב ב) מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ושוליא דנגרי הוה, פעם אחת הוצרך רבו ללות מעות, אמר ליה שגור אשתך אצלי כו', וכבר מודעת זאת כי הרבה אנשי רשע היו סמוך לחורבן הבית אשר עשקו גבר וביתו, עשקו עשק וגזלו גזל ביד רמה ואין מוחה, וכן משמע מלשון הכתוב ועשקו לשון רבים, ובכן לאו דוקא על אותו שוליא דנגרי התנבא מיכה רק על כל עושה אלה, אמנם חז"ל הביאו מעשה אחד לדוגמא להודיע כי נתקיים הדבר. וככה באמרו מאי דכתיב 'אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה' (משלי כח יד) אקמצא ובר קמצא כו', ונודע כי שלמה לא התכוין באמרו פסוק זה למעשה דקמצא ובר קמצא שהיה מאוחר אליו דורות הרבה, אבל התכוין לכל אדם אשר מקשה לבו לעמוד ברשעו ולא יחפוץ לעזובו בשום אופן, הוא יפול

יעשה את חטאיו מפולשים, שלא יתמיד ברצונותיו ולא ימצה את תאוותיו עד תומו, אלא יפסיק באמצע יניח קצת ויותר על משהו ולא יפיק תאוותיו עד הסוף, ואז ירוויח כפלים שמידת הדין תתנהג כמוהו ותענישו רק עד מחצה, וגם סיכוי כי יצליח לרכוש לעצמו את היכולת לשלוט על עצמו באופן מוחלט, עד שבמשך הזמן יגמל לגמרי מרצונותיו אליהם התרגל.

(חכמת המצפון, מנ"א מאמר תפ"ו)

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו'

ידוע קושיית העולם על לשון חז"ל, אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, בעל הסעודה שזרק את בר קמצא מביתו, וגם בר קמצא שאכל קורצא בי מלכא, מוכן שאשמים בחורבן, אבל למה כוללים גם את שמו של קמצא כשותף וגורם לחורבן ירושלים לדורות עולם. וי"ל שאשמתו של קמצא היא משום שהיה חברו של בעל הסעודה, שאנו רואים שהיה אכזר שבאכזורים ורחץ עצמו בדמו של חברו, וזה איטור גמור להיות חבר ורע עם רשע כזה, ומשום כך כוללים אותו יחד עם בר קמצא, כי הוא היה חבר לאיש משחית, כי הוא רשע גמור שעובר על הכתוב (ויקרא יט יז) 'לא תשנא את אחיך בלבבך'.

(שפע חיים, עקב)

נו.

שדר בדיה עגלא תלתא

ג"ל היה זה בהשגחה מן השמים, שלא שלחו עמו שה או שור אלא עגל, לרמוז להם עתה הגיע זמן חרבן בית המקדש וגלות ישראל, שיש בהם חלק מעון העגל, כמו שאמרו רז"ל (סנהדרין קב). אין לך כל פקידה שאין בה מעון העגל, דכתיב וביום פקדי ופקדי עליהם חטאתם. והא דשדא ביה מומא בניב שפתים, נ"ל גם זה היה בהשגחה לרמוז להם שהגיע זמן החורבן והגלות, שהיה בעבוד לשון הרע בדבר שפתים, ולמאן דאמר שעשה מום בעינים, רמוז להם שהגיע שליטת עשו הוא אדום, אשר קליפתו היא רע עין, בסוד 'הנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש' (בראשית לג א). כמנין ר"ע עי"ן, ולכן כתב הרב מגלה עמוקות ז"ל, הרוצה להרוג חזיר יסמא את עינו, וידוע כי חזיר הוא קליפת עשו, דכתיב (תהלים פ יד) 'יכרסמנה חזיר מיער'.

(בן יהודה רבי יוסף חיים מבגדאד זצ"ל)

שדא ביה מומא איכא דאמרי בניב שפתים, וכו' מילתא דלדידהו לא הוי מומא ולדיין הוי מומא וכו'.

ואפשר לזה רמזו חז"ל שאמרו (גיטין נו). כי ניב שפתים הוא שיחה קלה שהאדם מדבר שלא לצורך גבוה. או דוקין שבעין ראה קלה שהוא קלה למאוד להסתכל שלא לשם ה'. מה שבאומות לא הוה זה מומא כלל כי אפילו הרבה יותר חמור מבחינת אלו הותר להם, ובישראל גם בזאת הוה מומא שקשה על ידי זה להתקרב למלך עולמים ברוך הוא אם נמצא בו מבחינות הללו.

(באר מים חיים, בלק)

ענוותנותו של ר' זכריה החריבה את ביתו וכו'

שמעתי ממורי שרוב ענוותנותו של האדם גורם שנתרחק מעבודת השם יתברך, שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם על ידי תפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וגם המלאכים נוזנין על ידי תורתו ותפלתו, שאילו היה מאמין זה, כמה היה עובד ה' בשמחה ובריאה מרוב כל, והיה נזהר בכל אות ותנועה ומלה לאומרה כדקא יאות, וגם לתת לב אל מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים סח יד) 'אם תשכבון בין שפתים' שהקדוש ברוך הוא שומר ושוקד על שפתי האדם לנושקה כשהוא אומרה בתורה ובתפלה בדחילו ורחימו, ואם ישים אליו לבו, בוודאי מי זה האיש אשר לא יאחזנו רתת וזיע שהמלך גדול ונורא שומר ושוקד על שפתים של אדם נבזה וחדל אישים וכיוצא בזה, והוא מעין מה שאמרו חכמינו ז"ל (גיטין נו). ענוותנותו של ר' זכריה גרם חורבן וכו', כך האדם ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודיבורו והילוכו ועסקיו, עושה רושם למעלה למעלה, ובוודאי יזהר בכל דרכיו ועסקיו שיהיה לשם שמים, מה שאין כן כשחושב האדם מה אני ספן

במומין וכל מום רע לא יבצר ממנו. וכאשר זה הגיע הזמן שלמד הרב שיעורו בעין יעקב, קרא להמוכסין שישב אצלו, אז פתח הרב פי קדשו והתחיל ללמוד הגמרא במסכת גיטין אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, היינו פירוש קמצא הוא איש נגיד, וסימנך נגידים מקמצין, ודרך הנגידים לאהוב נגידים, ושלח ואמר ליה לשמעיה זיל אייתי לי קמצא, היינו אייתי לי עוד נגיד, אזל אייתי לי בר קמצא היינו איש עני, כי סתם עניים פזרנים, אתא אשכחיה דהוה יתיב איש עני, אמר ליה הנגיד מכדי ההוא גברא בעל דבכא דההוא גברא הוא, כדרך נגידים ששונאין לעניים, מאי בעית הכא קום פוק, א"ל העני הואיל ואתאי אבקשך נא לבל תביישנו, רק שבקן ויהובנא לך דמי מה דאכילנא ושתינא, אמר ליה לא וכו', נקטיה בידיה ואוקמוה ואפקיה, אמר הואיל והווי יתיב רבנן ולא מחו ביה, ש"מ קא ניחא להו, איזיל איכיל בהו קורצא בי מלכא, מלכא של עולם, אזל אמר ליה לקיסר היינו לרבש"ע, מרדו בכ יהודאי, אמר ליה הרבש"ע מי ימר א"ל שדר להו קרבנא, היינו שדר להו איש עני שהוא קרבן של עולם, עני נקרא בלשון הזה"ק קרבן, חזית אי מקרבין ליה, שדר בידיה עגלא תילתא, בהדי דקאתי, היינו בעת שבא העני לבית העשיר, שדא ביה מומא בניב שפתים, היינו שהנגיד אומר תיכף על העני כשדרך על מפתן ביתו, מי הוא זה האיש שיכול לדבר דברים הרבה דברי שקרים וכזבים ודברי רכילות וכדומה, ואמרי לה בדוקין שבעין, היינו מי זה האיש שהוא מביט בעין רע על כל דבר שבבית, מסתמא נגב הוא ורוצה לגנוב הכל, ואינו כדאי ליתן לו לכנוס לבית, רק צא תאמר לו דלדין הוי מומא, כי דברים שלגבי עניים נחשוב מום וחסרון, ולדידהו היינו העשירים אין נחשב למום כלל.

(ספר היחס מטשרונביל)

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו'

וראיה גם במס' גיטין אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים, ושם הרי היה הענין שמתוך שנאתו לבר קמצא הוציאו מביתו וכו', ובגמ' למדו מזה מאי דבתיב אשרי אדם מפחד תמיד וכו', ומאי שייך חטא השנאה לזה. וע"כ הפירוש הוא, כי מה שבטחו על רוב טובתם ושלותם ולא פחדו מן הפורעניות, זאת היתה הסיבה לבייש את בר קמצא, שאלמלא כן לא הגיעו לזה, ולכן התחיל ר' יוחנן כפסוק זה של אשרי אדם מפחד תמיד. ויש לראות יסוד זה עוד בתוה"ק פ' אמור כתיב 'ויצא בן אשה ישראלית וכו' וינצו במחנה וגו' ויקב בן האשה הישראלית וגו', ולכאורה לשם מה נכתב בתורה ויצא וגו' וינצו וגו' הלא העיקר הוא מה שבירך את השם ופסקו דינו למיתה, ומה לנו לדעת הא דוינצו. אבל לפימ"ש למעלה הדבר מבואר, שגם כאן רמזה לנו התוה"ק על הסיבה ושרש חטאו האיום לברך את השם, זה מה שעשה מריבות עם חבריו במחנה, ואילו לא באה לידו סיבה זו, ואם בכחו ה' להתאפק ולא לריב את רעהו בן הישראלית, לא ה' מתגלגל במדרון נורא זה של ויקב וגו', ובאה התוה"ק להורות לנו בזה כי המתקוטט ורב עם בן ישראל הנושא עליו צלם אלקים, הרי הוא כמבזה מלכו של עולם, כדמיון הרק בפני תמונתו של מלך. ומינה ודאי למדנו במדה טובה המרובה, שהמכבד איש ישראל כאילו מכבד המקום יתברך שמו, ונאמר (שמואל א' ב ל) 'כי מכבדי אכבד' וגו'.

(אור יהל)

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו'

הנה לפנינו דוגמא כיצד אנשים הללו הלכו בחרון אפם וביצר נקמתם עד הסוף, הגיעו והתדרדרו עד לדיוטא התחתונה, לא הסתפקו בהשבעת רצונם ולהט נקמתם במעט, אלא הוריקו את ארסם עד תומו ללא גבול כלשהו, והלא בעל השמחה יכול היה להסתפק בכך שהעליבו ברבים, וכאשר הציע כי ישלם את סעודתו השביע את רצונו והרווה את צמאון נקמתו בזה, וכבר עלה בידו לכופף את שונאו, והיה צריך להשאירו בביתו, אך הוא לא הסתפק בזה, רשעת לבו לא באה על סיפוקה, אלא המשיך בביצוע נקמתו. וכאשר הציע לו לשלם מחצית כל הסעודה עדיין לא נרגע ולא שקט, עוד לא הפיק את כל הארס, עד אשר הקימו והוציאו, לא חש ולא הרגיש אפ"י לרגע בנקיפת מצפון, בזה שהלך עד הסוף בשחיתות הנפש, ובאותה צורה נהג גם הנעלב בר קמצא, גם הוא הלך בנקמתו עד הסוף, יכול היה להסתפק בהזמנתו לדין תורה, או בנקמה אחרת ולא לסכן את כל הכלל ולהביא חורבן המקדש. מכאן יש ללמוד איך על האדם לחנך את עצמו בכבישת הרצונות, ואם אינו יכול בפעם אחת לכבוש את רצונותיו ומדותיו, ילמד לכה"פ לשלוט על עצמו ולכבוש את יצרו למחצה, שלא

לפגום או לתקן למעלה ולמטה, שיהיה נרשם כל עסקי למעלה, ובוה הולך בשירות לבו ואומר אך שלום יהיה לי, ובאמת זה אינו, כי האדם על ידי מעשיו הטובים הוא דבוק בו יתברך.

(בעל שם טוב, נח)

ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו

מו"ח רבינו בעל תפארת יוסף זי"ע מביא דברי ח"ס על מאמרו של רבי יוחנן ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו. וקשה וכי בעניות תליא מילתא והלא נתן טעם לדבריו. ואמר הח"ס דבר נחמד, דהנה שנינו במסכת סנהדרין (פ"ד מ"ב) בדיני נפשות מתחילין מן הצד, ואמרינן בגמרא (לו.) מנא הני מלי, אמר רב אחא בר פפא אמר קרא 'לא תענה על רב' (שמות כג ב) לא תענה על רב פירש"י רב כתיב בלא יו"ד, משמע לא תחלוק על מופלא של בית דין, הלכך לא מתחילין מיניה, דלמא חזא ליה חובה ולא פלגינא עילויה ומתחילין מן הצד, ואם היה רבי זכריה בן אבקולס מתנהג כדון ומתחיל מן הצד, היו דנים את בר קמצא למיתה, ולא היה יכול לאכל קורצא בי מלכא, אבל מאחר שרבי זכריה בן אבקולס חשב עצמו לקטן שבסנהדרין פתח מיד ואמר יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג, ושוב לא יכלו חבריו לחלוק על דבריו, נמצא שענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו, עכ"ד חתם סופר.

(בית ישראל השלם, שלח)

ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו

'השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה"א כו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלקיך' (דברים ד כג) ופלא. ונ"ל בפ"י יע"ד בגמ' ב"ב פ' הספינה האי גלא דמטבעא לספינתא ומתחזי כי נורא חוורתא ומחנין לה באלותא דחקיק עלה אהיה וכו', כלומר שהיצה"ר מתחפש ואומר לשם שמים, ומחזי כי נורא חוורתא אש טהור כעמר נקי, ומחנין באלותא אהיה, כפירש"י שמות אהיה עמם בגלות זה ובגלות אחר ע"ש. והכא נמי ב' בתי מקדשו' נחרבו ע"י חטאים לש"ש, במקדש א' עשו עגלים לש"ש שלא יהיה מחלוקה בעלי' לרגל כמרז"ל. ובשני ארז"ל בניטין ענוותנותו של זכריה בן אבקולס החריבה בהמ"ק, והכל ע"י יצה"ר לש"ש כדפח"ת. וז"ש השמרו שלא תבא לידי כך לעבוד ע"ז לש"ש ולומר אשר צוך ה"א, וק"ל. (וידבר משה, ואתחנן)

בעי' לכפורי ידי' בהאי גברא

'וכפר אדמתו עמו'. כפר הוא לשון קנוח מלשון כפורית זהב ובגמ' בניטין בעי' לכפורי ידי' בהאי גברא, ר"ל שכל אחד מישראל יקבל עליו שיכפר ויקנח מעל עצמו את אדמיותו וגשמיותו וינער עצמו מעפרותו העב, רק לעסוק תמיד בתורה ובעבודה, אז יהי נקרא עמו עם ד' ויזכה לכל טוב ודו"ק היטב.

(שיח שרפי קודש, האזינו)

דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחריב ירושלים

'ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם' (ויקרא כו ה) וי"ל דאי' בגמ' שרבי צדוק היה מתענה מ' שנים כדי שלא יחריב ירושלים, וזה פ"י הכתוב, שאם בחקתי תלכו וכו', שתהיו עמלים בתורה וכו', אז ואכלתם לחמכם לשובע, ולא תצטרכו לישב בתענית כמו רבי צדוק שלא תחרב הארץ, אלא וישבתם לבטח בארצכם ולא תחרב.

(לחם אשר, בחקתי)

דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחריב ירושלים

וקשה הא לא הועיל כלום כי לבסוף בעוה"ר נחרב. אך כוונתו הי' בכל יום ויום שרק היום לא יחריב, ובכל יום התענה על יומו שלא יחריב היום. וכן מצינו בפירוש במדרש איכה אצל ר' אלעזר המודעי שהתפלל כל יום על יומו לשלום. ויש ללמוד מזה דרך לעבודת הש"י שבכל יום תמיד יתפלל האדם להנצל היום מיצה"ר, ולמחר על יום מחר, כי אם יתפלל פ"א אי אפשר, רק לעשות משפט ה' דבר יום ביומו כנ"ל.

(תפארת שלמה, פרשת דברים)

דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחריב ירושלים נ"ף בס"ד הטעם, דיתבי מ' שנה בתענית, להגיץ על ארץ ישראל שהיא ת' פרסה, מהלך מ' יום, וגבי מרגלים שתרז את הארץ ארבעים יום, נגזר עליהם מ' שנה במדבר יום לשנה יום לשנה, וכן הוא עשה להגיץ על ארץ ישראל שהיא מהלך מ' יום, שלא תחרב יום לשנה יום לשנה.

(בן יהוידע דרבי יוסף חיים מבגדאד זצ"ל)

בעו למרחפיה יאמרו רבן דחפו

פירש רש"י יאמרו קאי על רומיים, וקשה מהיכן יודעים זה הרומיים, דבשלמא דקירה רואין אותו אחר שיוציאוהו שהוא מדוקר, אך אם דחפוהו איך ידעו. ונ"ל יאמרו קאי על שאר בריונים שבעיר, שרואין זה ויקשה עליהם בזיון הזה, שעשו הבריונים היושבים בשער העיר, ועל ידי כך יהיה פירוד הלכות בבריונים עצמן, ויהיו נלחמים זה עם זה, הם בהם, יעמוד השטן ביניהם, והיא לא תצלח לבריונים

(בן יהוידע דרבי יוסף חיים מבגדאד זצ"ל)

אי מלכא אנא עד האידינא אמאי לא אתית לנבא

מסופר על רבי לוי יצחק מברדיצבוב זצ"ל, כשהגיע בתפילת ראש השנה להגיד בקול רם 'המלך' כנהוג, התחיל למרר בככי עד כדי התעלפות, כששאלוהו אחר כך מה ההתרגשות כל כך, השיב באותו רגע נזכרתי במאמר חז"ל במסכת גיטין מה שאמר אספסיינוס קיסר לרבן יוחנן בן זכאי אי מלכא אנא עד האידינא אמאי לא אתית לגבא, אם אני מלך למה באתה אלי עד היום, ומה נוכל להגיד למלך מלכי המלכים הקב"ה אם ישאל אותה השאלה, אי מלכא אנא איפוא הייתם כל השנה, מדוע לא באתם אלי כל השנה לשוב בתשובה שלמה לפני.

(שומר אמונים, מאמר צהלי רדוני)

נו:

שמועה טובה אתיא לך דכתיב שמועה טובה תרשן עצם

'וביום הראות בו בשר חי יטמא', (ויקרא יג יד) אחז"ל (מ"ק ז:): ויש יום שאי אתה רואה בו למעוטי חתן ביום חתונתו וז' ימי הרגל, ועוד דרשו בו, מי שנעשה שומן ועי"ז נתגלו בו ראשי אברים ונראה בהם בשר חי יטמא. נראה ההמשך, כי ע"י שמחת לב חתונתו ושמחת הרגל יתעבה ויעשה שומן, כעובדא דאספסיינוס עם ריב"ז, ע"כ אמר שלא יראה הנגע באותו היום ולא יגרום לו טומאה.

(חתם סופר, תוריע)

מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים וכו'

ודרש זה רחוק לפרש באלים כמו באלמים להוסיף מ"ס, אמנם נראה שאין כוונתם ז"ל להוסיף מ"ס אלא באלים הוא בחזקים כמו שפירש"י, וכך פירושו כי כל השומע עלבונו ומתאפק להיות כמחריש וכוכב את כעסו הרי הוא חזק ותקיף כי איזו גיבור הכובש את יצרו, כך בזמן שהקב"ה שומע ושותק ועושה את עצמו כאלם כביכול זהו מצד יד החזקה שלו ית' שכובש את כעסו ושותק למכעיסים, כמו ששתק לפרעה על אשר אמר מי ה' וכן שתק לטיטוס על חרופו וגדופו, ע"כ דרשו מי כמוך באלמים, ומשה אמר זה על חירופו של פרעה וממנו הביאו פסוק זה לראיה על טיטוס, ולעולם משמעות באלים בחזקים ממש כאמור.

(כלי יקר, שמות טו יא)

מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים וכו'

את ה' האמרת היום וכו'. הכלל הוא, כי השפע מהבורא ברוך הוא נקרא דבור כנאמר (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו, וכשישראל הם במדריגה עליונה אז כביכול ישראל גורמים הדיבור בהקדוש ברוך הוא להשפיע עליהם טובות, כי אם חס ושלום אינו כן נאמר (שמות טו יא) מי כמוך באלים, ודרשינן באלמים כו'. וזהו הרמז את ה' האמרת היום, אתה גורם היום בדיבור בהקדוש ברוך הוא להשפיע שפע טובה על ישראל וזהו כשישראל הם במדריגה עליונה בבחינת היום שבכל יום ויום יהיה בעיניהם כחדשים ממש, וכמו שכתוב (כפ' תבא) והלכת בדרכיו, ועל ידי שהוא רחום מלמטה

מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים

עשה למען סודך. דהנה כל ענין הגלות והגאולה הוא סוד נסתר, דמליבא לפומא לא גליא, וא"א לגלות סוד הגאולה לשום נברא, והנה עד מתי יהיה עוד כל ענין קץ הפלאות בסוד כמוז כזה. ואמרו חז"ל מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים, דמי כהקב"ה שרואה נכרים מקררין בהיכלו וסובל הכל ושותק, מה שא"א לזולתו לשתוק ולסבול כ"כ. וכעת זמן הגאולה מכוסה, ואין אנו מבינים ולא משיגים טעם אורך הגלות הזה, אבל לעתיד כשנוכה ויתגלה זה הסוד אז יבינו טעמן של דברים, ואז יאורו עיניהם ולבם של ישראל. ולזאת אנחנו מבקשים הושענא למען סודך, שהגיע הזמן שיגלה הקב"ה את סוד הגאולה וישועת ישראל.

(דברי יואל, הושענא רבה מאמר קכ"ה)

אין גבורתו אלא במים

וי"ף, ששירתו היה בזה שכחש בהשגחה פרטית, באמרו כי עזב ה' את הארץ, ואינו משנה הטבע רק במקום שהיא סכנה, כגון בים, ושם הקב"ה עושה נסים ונפלאות להגיע למחוז חפצם, לאלו המאמינים בו, ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם, משא"כ לרשעים ועוזבי רצונו עזב ה' אותם על דרך הטבע, והים סוער וזועף, אבל ביבשה אין הקב"ה משנה הטבע ועולם כמנהגו נוהג, לכן הראה לו הקב"ה עם בריה קלה שמכניס ואינו מוציא, מה שע"פ טבע אין לו קיום, כי כלום יש בריה שמכניס ואינו מוציא, והקב"ה הפליא פלאות שנקר במוחו ימים ושנים למען ינקום נקמתו מאותו רשע, הכל שלא ע"פ דרך הטבע. אי' (תוספתא מסכת סנהדרין פרק ה הלכה ה) למה נברא אדם באחרונה שלא תזוה דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית. היינו שאם זחה דעתו לומר שאין שופטים בארץ, והעולם מתנהג ע"פ דרך הטבע, אומרים לו יתוש קדמך, היינו חרץ לדרך הטבע, שהיתוש נברא קודם להאדם וקשיש מינה, ומ"מ ברצותו הוא כחומר ביד ביוצר, כמו גבי טיטוס, ששינה את טבעו לעשות רצון קונו, מכש"כ הטבע שהוטבע בהאדם שהיא מאוחרת, שבידו יתברך שמו להטותו כרצונו, והבן.

(תורת מהר"ץ, תוריע)

אין גבורתו אלא במים

א"י במדרש (פי' עקב פג י) רבנן אמרו בא וראה כל הנסים שעשה הקב"ה לישראל לא עשאן אלא על המים וכו'. וצ"ב מאי מעליותא בהא שנעשו הנסים על המים דווקא. ותו, והלא מכאן פקרו המינים לומר אין כוחו אלא במים, כדאי' גבי טיטוס הרשע שעמד עליו נחשול בים לטבעו וכו'. ואמר אין גבורתו אלא במים. וי"ל דאי' בהוריות (יב.) אין מושחין מלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותו, ואי' שם ר' מרשיא צוה לבניו כי גרסיתו גרסי על נהרא דמיא, דכי היכא דמשכן מיא משכן שמעתייהו וכו', הרי דמים רומזים על המשכת הענין לזמן ארוך. והיינו טעמא שעשה הקב"ה כל הנסים על המים, כדי שיהיו נצחיים ונמשכים לדורות, וכמו המים שנמשכין, כן ימשכו אותן הנסים להשפיע דוגמתן לישראל בכל הדורות. (דברי יואל, ראש השנה מאמר י"ב)

כל המיצר לישראל נעשה ראש

אמר אויב ארדוף וגו' (שמות טו ט). פרעה חשב לעשות לישראל על דרך שנאמר (איוב יב כג) 'משגיא לגוים ויאבדם', וכמ"ש (תהלים צב ז) 'איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשדמם עדי עד', כי בנוהג שבעולם שהרוצה להפיל את חברו לארץ כל עוד שמגביהו ביותר תגדל נפילתו כי אינו דומה הנופל ממקום גבוה לנופל ממקום נמוך, כמ"ש (איכה ב א) 'השליך משמים ארץ תפארת ישראל'. מאיגרא רמא לבירא עמיקתא כך אמר פרעה, מה נקמה היא זו שאתנקם מן העבדים שהיו עסוקים בחומר ולבנים וידל ישראל מאד, אלא אדרבה אחלק להם שלל משלי ומשל עמי ע"י שישאילום כלי כסף וזהב ושמלות ועי"ז יהיו ספונים וחשובים, וז"ש אמר אויב ארדוף ואשיג אותם כי יבא יומם, אבל לא עכשיו מיד אלא תחילה אחלק להם שלל משלי, וכאשר תמלאנו נפשי שימלא נפשי אותו כל טוב ויהיה שקט ושאנן בהיכלו, אז אריק חרבי ותורישמו ידי כדי שתהיה גלויה ומפורסמת הנקמה שאעשה בהם על שמרדו בי והביאו עשר מכות על מצרים, ובה מדודק הלשון תמלאמו תורישמו שקאי הכל על ישראל, אבל מה שפירשי' תמלאמו יתמלא

נתעורר מדה זו של רחום למעלה בכל העולמות, וכמו שכתבתי ביאור (פרק ב' דאבות) דע מה למעלה ממך רצה לומר ממך תדע, איזה מדה שנתעורר בכך שכן הוא למעלה.

(קדושת לוי, כי תבא)

מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים וכו'

ר"ף אחר כל הגדולה והכבוד שכל אלים עליונים ורועים וזוחלים מפניו, ונורא תהלותיו שהוא יראוי מלספר תהלותיו, אחר כל הגדולה הזו, נטית ימינך תבלאמו ארץ, השגיח השי"ת בפגרי הרשעים האלו ההבליעם בארץ, לתת להם מקום שם קבר, לשלם להם זכות שיחה נאה שאמר ה' הצדיק. ובה יוצדק גם הדרש מי כמכה באלמים ששומע ושותק עד יום מועד, ממה שראינו כי כל יכול ושליט על כל האלים עליונים, וגם משגיח בשפלים לשלם להם אפי' שכר שיחה נאה אפי' בפגרים מתים משגיח, א"כ מה ששתק וראה עוני עמו פ"ו שנים, ועשה עצמו המסתיר פניו, לא היה ממיעוט היכולת, כ"א מי כמכה באלמים, שיש מעצור וכת לראות עד עת מועד מועדים.

(חתם סופר, בשלח)

מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים

איתא במדרש (דברים א יז) דום לה' והתחולל לו אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שבאו השונאים להחריב את ירושלים היו שם ששים רבוא של מוזיקין והיו עומדים על פתחו של היכל לפגוע בהם כיון שראו את השכינה רואה ושותקת וכו', יתכן שדורש מלשון דמיון, כלומר הוי דומה לו כמו שרואה בחורבן ביתו ושותק כמו שנאמר מי כמכה באלים, דרשו חז"ל באלמים כן צריכין בני ישראל להיות דומין לשמו יתברך.

(שפת אמת, ליקוטים פרשת דברים)

מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים

בפסוק אז ישיר, ובמדרש (שמו"ד כג) נכון כסאך אע"פ שמעולם אתה לא נתישבה כסאך עד שאמרו בניך שירה. דהנה בני' נבראו ע"ז להעיד על הבורא ית'. כדכתיב (ישעיה מג כא) 'עם זו יצרתי כו' תהלתי יספרו'. אכן לא היו יכולים להוציא העדות מכה אל הפועל עד שסייע להם השי"ת בנפלאותיו ושינוי הטבע אז ישיר, וזה לשון ישיר כמו שדייק רש"י ז"ל עלה בלבם. פי' בכל ימי הגלות היו משתוקקים להוציא אלה הדברים ולא היו יכולין עד עתה, כדאיתא בזה"ק שהדיבור ה' בגלות. פי' הנהגתו ית' את העולם ה' בהסתר. וז"ש ויאמינו פרשנו כבר שהאמינו למפרע על ימי הגלות וחושך. וכדכ' מי כמכה באלים מי כמכה נאדר כו'. פי' חז"ל באלים באלמים ששומע גדופי הרשעים ושותק. והוא ב' התנהגות שיש בעולם, בחי' הסתר תוך הטבע והגלות וזה באלים, ויש עתים שמתגלה הנהגה שלו בפועל ממש והוא נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא, ובני' העידו עכשיו כי הכל אחד והוא ית' מנהיג כל העולם לפעמים בהסתר בטבע ולפעמים בהתגלות. והי' נצרך להיות השתנות הטבע לפעמים, להיות דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל. וזהו עדות על כל הכלל שהכל מאתו ית', וכודאי ה' יכול השי"ת להוציאנו ממצרים בדרך הטבע ג"כ, אך שהוצרך לנו לסייע לנו לעבודתו אותו ית' להיות התגלות עולם הנסים ושינוי הטבע, ושירה זו הוא הפתח שנפתח לכל עבודת בני' לכל הדורות כדאיתא במדרש פיה פתחה בחכמה.

(שפת אמת, לפסח תרמ"ז)

מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים וכו'

וקשה, הלא כשאמרו ישראל את השירה ראו עין בעין את גודל תקפו וגבורתו של הקב"ה שעשה נקמה ברשעים, וא"כ לא שייך הנ"ל לכאן, דהא אז לא עשה עצמו כאילם. וי"ל דבהיותם אז במדרגה גדולה המשיכו את גודל קדושת השירות והתשבחות גם על העתיד, דשבחו והודו לה' יתברך על העתיד, גם על העת שלא יראו נוראותיו. ובה מתבאר הפייט הנ"ל ידידים, ר"ל כשהיו ישראל בגודל ידידות ודביקות בהשי"ת, ע"כ רוממוך, ולא עוד אלא אף בשירה קדמוך מי כמכה באלים, שהקדימו לומר מי כמכה באלים, שעל זה דרשו חז"ל באלמים, כי היתה כונתם בשירתם גם על העתיד.

(לקוטי אמרים מהרי"ד מבעלזא זצ"ל, בשלח)

נפשי מהם רחוק הוא מן דקדוק הלשון. וע"פ דרכינו יתבאר גם כן מה שארז"ל בגיטין כל המיצר לישראל נעשה ראש, והוא כדי להגדיל אח"כ מפלתו.

(כלי יקר שמות טו ט)

כל המיצר לישראל נעשה ראש

'והצ"ל לא הצלת את עמך' (שמות ה כג) יובן ע"ד שכ' אלגזי לפרש היו צריה לראש, כל המיצר לישראל נעשה ראש. כי הקב"ה עושה כן שיהיה לבו לב מלכים והוא ביד ה' לכל אשר יחפוץ יתנו ולא יארע לישראל כ"כ, משא"כ אי לא היה נעשה ראש היה בעל בחירה והיה מיצר יותר מדאי ע"ש. אך אי יהיה ח"ו בהיפך שאילו היה בעל בחירה לא היה מיצר, והקב"ה מטה לבו להצר, זהו עקתא ח"ו. והנה עפ"י טבע היה פרעה משלה את ישראל מיד בראותו הפיכת מטה לנחש ומים לדם כיבשת, אך הקב"ה החזיק לבו, ולפי הנראה הוא להרע ישראל, והיינו והצ"ל ר"ת ה"ו צריה ליראש לא הצלת בזה את עמך אלא בהיפך.

(חתם סופר החדש, וארא)

כל המיצר לישראל נעשה ראש

'היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רודפיה' (איכה א א) וכו'. יש לפרש דרך צחות, הנה דרשו רז"ל 'היו צריה לראש' (שם שם ה) כל המיצר לישראל נעשה ראש, דהנה כמעט כל הגוים יודעים זה ואין עם הארץ ביניהם שלא ידע מזה המאמר על כן הם משתדלים להצר להם, וזהו שאמר 'היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח, על דרך שאמרו מנוח עם הארץ היה (ברכות א). לא מצאה מי מהגוים שיהיה עם הארץ בדבר, על כן כל רודפיה וכו' בין המצרים במקומות שהיו יכולין להיות מצירים להם.

(בני יששכר, מאמרי חדשי תמוז אב מאמר א)

כל המיצר לישראל נעשה ראש

כלומר מדוע מגיע לישראל נחלה בלי מצרים, מיצר לשון גבול, על כי נעשה ראש, על כי הקדימו נעשה לנשמע והפכו את הנעשה לראש. (אמרי דעת מרבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, משפטים)

כל המיצר לישראל נעשה ראש

דוקא אלה שרודפים את עם ישראל נעשים לראש, ומצליחים בכל מעשיהם, ושלטונם מתחזק והולך. מצב זה הוא כדי להגדיל את נסיון הגלות, כי זה נתן מקום לשאלה, וכי יתכן שהצדק אתנו, שהדבקות בתורה וברוחניות היא דרך האמת, והתכלית האמיתית היא בחלקנו, הרי כל הסובבים אותנו שדרכם הפוכה מהקדושה והרוחניות, הם עולים ומצליחים, שעה שאנחנו כפופים ומשועבדים להם. זה הוא איפה המבחן הקשה של הגלות, אלא אשר מחזיקים באומנתם ובדבוקתם בתורה, ומכירים שהתכלית והנצח הם בחלקם, וכל הסובב אותם, הצלחתם היא אך נראית לעין והינה זמנית בלבד, ולבסוף יכרעו ויפולו, הם הם אשר עומדים בנסיון הגלות, ובאמת הם כבר גאולים מהגלות, כיון שאין הסביבה משפיעה עליהם כלל. אך אלו אשר מושפעים מסביבתם, ורוצים להיות כאחד מהם, או להשתוות להם ולו גם במקצת, ואפי' אם לא ישתוו במעשיהם אלא ישפיעו בלבם מהשקופתיהם, אלו אינם עומדים בנסיון הגלות, ואדרבה, בכל יום ויום הולכים ושוקעים הם יותר בחשכות הגלות, ומתרחקים מן הגאולה ח"ו.

(מכתב מאליהו, ח"ג עמוד 208)

נז.

תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם

'צד מה ה' תאנף לנצח תבער כמו אש קנאתך' וכו' (תהלים עט ה-ו) שהגם שישראל חטאו ח"ו, מ"מ כשמעריכים אותם נגד האומות, המה טובים ומעולים הרבה יותר מהם, ע"כ נתרעם הכתוב, אם אתה ית"ש חרה אפך על ישראל עמך שלא הלכו בדרך הטוב, מהראוי שתערך אותם נגד האומות העולם, ע"ד שאמרו תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם. (קין לדוד, בחקתי)

בא וראה כמה גדולה כחה של נושה שהרי סייע הקדוש ברוך הוא את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו

פירושו בדבר זה רמזו כי אין דבר שהוא גורם לפעול בעולם כמו הבושה, כי עם גדול מעלת בהמ"ק שהוא בית קדוש אלוקי על הכל גרמה חטא של הבושה שהבושה הוא בטול צלם האלקי, עד שהחטא בזה גרם לבטל בהמ"ק האלקי. כי אלו שני דברים דומים שוים לגמרי, שכך אמרו במדרש (שו"ט פקל"ט) שני דברים נבראו בשתי ידיו בית המקדש וכתוב מקדש ה' כוננו ידיך וגו' והאדם נברא בשתי ידיו גם כן דכתיב ותשת עלי כפכה וגו', ולכך הבושה שהוא לאדם שנברא בצלם אלקים היה גורם לבטל בהמ"ק, כי שניהם ענין אחד למי שמבין דבר חכמה עליונה.

(נתיבות עולם ב, נתיב אהבת ריע פרק א)

ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה נמדא

'ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך' (דברים יט יד) לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ' עוד יתכן רמז פה הגלות אשר אנו בו, כי הארץ עתה בלועה בעצמה, כמו שאמרו ז"ל בהנזקין (גיטין נז). שעל כן ארץ ישראל נקראת ארץ צבי, מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, כן הארץ נתכווצה, כי איה ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, אלא שהוא מכווצת מרוב דמינו שנשפכו בה, וזה ירמוז 'אל תשפוך דם נקי, האמור בסמוך, פן תהיה סבה להסיג גבול רעך ורע אביך בארצו, שהוא אשר גבלו ראשונים שהוא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ולא כאשר היא כעת לעינינו שמהלך ארבעים יום לארכה וארבעים יום לרחבה נעשה מהלך יום אחד לרחבה שהוא מן הירדן ועד ים עכו, ושלשה או ארבעה ימים לארכה, עד יערה עלינו רוח ממרום ויתקיים מקרא שכתוב (ישעיה נד ב) 'הרחיבי מקום' וכו' במהרה בימינו.

(אלשיך הקדוש, שופטים)

ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה נמדא

'ויזע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר' (בראשית ב ח). אומרו ויט"ע, ואחר כך וישם שם את האדם, ואחר כך 'ויצמח' (שם שם ט). הנה כפי הנראה הוא כדמיון האדם הנוטע וזע אילנות מקודם, ואחר כך מצמיחים האילנות. ולכאורה אינו מובן הדבר ביוצר כל הוא אלקינו, אך הוא להורות שכל שזר הגן עזן האדם מכין לעצמו, דהש"י ברא את הגן עזן בהכנה, ויש בו כח להצמיח לכל אחד שזרו כפי אשר יפעול לעצמו על ידי תורתו ומצותיו, על כן מעשה הש"י נקרא נטיעה כביכול, דמיון הנוטע גרעין פרי האילן בארץ שהאילן הוא בכח בהגרעין, וכאשר ירד הגשם על הארץ יצמיח ויתגדל האילן מעט מעט, עד אשר יתגדלו ענפיו ופוארותיו כגובה ארזים. כן כביכול הש"י ויט"ע וכו' עשה ההכנה, ואחר כך ויש"ם שם את האדם, ועל ידי מעשיו ויצמ"ח וכו', וכן הוא כל ימות עולם חלק כל צדיק בגן עזן, הוא בכח עד בוא הצדיק הזה לעולם ויתעסק בתורה ובמצות, יצמיח את חלקו ויוציאנו מכח אל הפועל. ותרויח בידעיה זו ענין גדול, דהנה כל צדיק בדורו כאשר ישלים שנותיו בתורה ועבודה יתנו לו חלקו בגן עזן, וכי סלקא דעתך שעד בא זמן הצדיק הלזה היה חלקם בגן עזן בריאה לריק ח"ו, זה לא יתכן. אבל לפי האמור יובן, שכל צדיק מכין לעצמו גן עזן. ותתבונן לפי זה ענין התרחבות ארץ הקדושה בזמן שכל יושבים עליה (גיטין נז). ובזה יונח לנו תיבת מקד"ם, שהתורה משמיענו זאת ויטע י' אלקים גן בעדן מקד"ם, ר"ל קודם ששם בתוכו את האדם, ואחר כך וישם שם את האדם ואחר כך ויצמח וכו', יובן לנו מזה שכל מה שישגל אדם תורה ומצות, יתרחב גן עדניו עד אין משער.

(אגרא דכלה, פרשת בראשית)

ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה נמדא

'ואבא היום אל העין' וכו' (בראשית כד מב) פירש"י ז"ל מגמ' (מנהדרין צה). היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ עיי"ש. כ"ק אא"ז מרן אדמו"ר זצ"ל מגור אמר, הנה איתא בסנהדרין (שם) שלשה קפצת להם הארץ וכו' עיי"ש. וקשה מרש"י פ' שלח (במדבר יג כה) והלא א"י ארבע מאות פרסה וכו' רק שקצר עליהם הדרך עיי"ש, ולמה הגמ' לא מביאה גם זה. וי"ל שארץ ישראל רווחא וגמדא כדאיתא בגיטין ארץ צבי כתיב בה וכו' עיי"ש, וממילא אין שייכות לקפיצת הדרך, שזה הוא הטבע בארץ